

O'ZBEK MILLIY KIIYIMLARI (SAMARQAND MISOLIDA)

O'roqova Iroda To'ychi qizi

Libos va gazlamalar mutaxassisligi

2-kurs magistranti

Kalit so'zlar: mato, xalq, to'qimachilik, milliy, Samarqand, bezak, zebziyinatlar, kashta.

Insoniyat tarixida va hozirgi kunda ham libos insonlarning nafaqat tashqi omillardan himoya vositasi balki ahloqiy-estetik dunyoqarashini ham namoyon etadigan buyum hamdir. Demak, libosga ehtiyojimiz bor ekan, ushbu maqolada uning rivojlanish tarixiga qisqacha nazar solsak va hozirgi kun zamonaviy liboslari takomillashishiga va milliylik uyg'unlashishiga manba sifatida xizmat qilsa ajab emas.

O'zbekiston hududida to'qimachilik qadim zamondan rivojlangan. Samarqandning yuqori sifatli gazlamalari X asrlardayoq Suriya, Misr, Xuroson, Vizantiya kabi mamlakatlarda keng foydalanilgan.

XV asrda modaning Xirof va Samarqand singari ikkita asosiy markazi ma'lum bo'lib, XV asrning ikkinchi yarmida Xirof moda tarqatuvchi yagona markazga aylandi. Aslzodalar kiyim-kechagida avvalgidek kashta va qimmatbaho toshlar bilan bezak solingan yorqin rangli gazlamalardan keng foydalanilgan. Amir Temur davridayoq shohona libos sifatida urf bo'lgan beli bo'g'masiz keng ko'ylaklar, Ulug'bek ustidagi och-ko'kimtir libos, boshqa personajlar liboslarining pushti, binafsha ranglari libos koloritga boy bo'lganidan dalolat beradi. Ulug'bek davrida Samarqandda shu kabi liboslarni tikish davom etsada, Xirof va Sheroz liboslarida o'zgarishlar kuzatiladi. Samarqand miniaturalaridagi liboslar Xirof va Sheroz miniaturalaridagi liboslaridan farqlanadi. Saroy a'yonlarining liboslarida bir muncha farqlar bor. Samarqand a'yonlari kamar taqib, unga shamshir osib yurishlari shart bo'lgan.

Temuriylar saltanatidagi hududlarda XV asrga xos bo'lgan kiyimlar turli-tumanligi libos rusumi tez-tez almashib turganligi, Samarqand, Xirof, Sheroz kabi joylarda o'ziga xos mahalliy liboslar mavjud bo'lganligi bilan belgilanadi. Temuriylar saltanatining mazkur poytaxt shaharlarida mahalliy libos turlarining o'ziga xos jihatlarini rivojlantirish, ularni saqlab qolish va takomillashtirishga intilish bo'lgan. Malikalar, saroy va bayramlarda ham xalq, omma oldida ochiq yuz bilan yurib, mehmonlarni qarshilaganlar.

Samarqandda yaratilgan miniatura asarlaridan ko'rinadiki, O'rta Osiyo liboslarida mo'g'ul-hind kiyimiga xos xususiyatlar paydo bo'lgan. Ana shu yaqin hamkorlik O'rta Osiyo liboslariga yanada kuchliroq ta'sir qilib, uni yangi shakldagi kiyimlar, matolar, bosh kiyimlar bilan boyitgan.²¹

Fransuz sayyohi, fotograf Gyugo Kraft fotosuratlari.

1898-1899 yillar

Buxoro va Samarqand milliy kiyimlari serhashamligi va noyob zardo'zi kashtalari bilan ajralib turgan.

Ayollar kiyim-kechagini zeb-ziyatlar hamisha bezab, ko'rkiga ko'rk qo'shib kelgan. Buxoro, Samarqand, Qo'qon, Marg'ilon, Namangan va boshqa shaharlarda an'anaviy o'zbek ipak (kanovuz, shoyi, xonatlas), nimshoyi (beqasam, banoras, adras) gazlamalar to'qilib, ulardan tikilgan turfa kiyimlar boy-badavlat kishilar orasida rasm bo'lgan. O'tmishda xotin-kizlarning asosiy an'anaviy ichki kiyimi uzun ko'ylak hamda lozimdan iborat bo'lgan. Ko'ylakning etagi to'ppiqaqacha tushib, etak qismi kengayib borgan. Qizlar kiyadigan ko'ylakning yoqasi yotiq bo'lib, chetlari boshqa rangdagi mato bo'lagidan mag'iz bilan tikib bezatilgan. Yoqani ikki tomonidan bog'ich o'rnatilib, tugma bilan qadab qo'yilgan. Turmush qurgan ayollar libosining yoqasi ko'krak o'rtasida taxminan 25 santimetr uzunlikda qiyiq olingan yirmoch shaklida bo'lib, ikki tarafi bog'ichlar bilan

²¹ XX asr O'zbekiston libos dizayni, monografiya, E'tibor Mirzanazarova, "Lesson press", Toshkent-2021, 235 b.,

bog'lab yoki bir tomoniga tugma yoxud o'rtasidan qadab yurilgan. Buxoro va Samarqand viloyatlarida bunday yoqalarning chetlariga zar iplar bilan tikilgan jiyak (zexi kurta) tikilgan. Ko'ylak yenglari to'g'ri uzun olinib, bilaklar ustiga tushib turgan. Qishloq joylarda, ayniqsa, Zarafshon vodiysida ayollar yozda astarsiz chopon kiyib yurishgan. Shuningdek, Buxoro va Samarqand viloyatlarining xotin-qizlari orasida ham kishilik ustki kiyim sifatida yengil, faqat avradan iborat, uzun, oldi ochiq rumcha chopon kiyish rasm bo'lgan. Kelin-kuyovning uyiga uzatilayotgan paytda boshiga paranji yoki chopon yopib, yuzini xarir rumol bilan berkitishgan. (Mazkur odat Samarqand va Buxoroda keng tarqalgan). To'yning ertasi kuni "kelin salom" paytida kelin gul-naqshlar bilan bezatilgan rumolni o'ng qo'lida ushlab turgan. Samarqandda kelin sarposi 15 — 20 chiroyli ko'ylaklardan tashkil topib, hammasi odatda mahalliy va chetdan keltirilgan gazmollardan maxsus bichilgan, etaklari uzun bo'lib, ustidan mursak, kamzul, nimcha kabilar kiyib yurilgan. Samarqand, Buxoro viloyatlarida motam marosimida ayollarga oq ko'ylak kiyish va oq ro'mol o'rash rasm bo'lgan.²²

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, bizning milliy liboslarimiz o'tmishda ham atlas-u adraslarimizning rang-barangligiga o'xshab, xilma-xilligi, sifati, o'zining ramziy ornamentlari, matolarining nafisligi, pishiqligi va boshqalar bilan ayollar kiyimlarida maftunkorlik, erkaklar kiyimlarida esa ulug'vorlik kasb etib turgan.

---

²² O'zbek milliy kiyimlari XIX-XX asrlar, Nafisa Sodiqova, "Sharq" nashriyot-matbaa aksiyadorlik kompaniyasi bosh tahririyati, Toshkent-2003,211 b.,